Kød, klima og kædesave

De fødevarer, vi spiser hver dag – fra kaffen, vi drikker til morgenmaden, skinkesandwichen, vi spiser til frokost, og bøffen, vi steger til aftensmad – er direkte forbundet med tabet af planetens skovområder. Vi spiser i bund og grund planetens skove ét måltid ad gangen. Det er ikke et nyt problem; mennesker har fældet skove for at give plads til fødevaredyrkning siden landbrugets opståen for mere end 10.000 år siden. Men efterhånden som skovområder svinder ind og klimakrisen accelererer bliver problemet mere og mere akut. Med flere mennesker, økonomisk vækst, ændrede kostmønstre og stigende forbrug af biomasse til bl.a. plast og brændsel stiger efterspørgslen efter landbrugsprodukter. Samtidig bliver der færre uberørte skovområder og langt imellem dem. Tabet af skovene fører til tab af biodiversitet og bidrager voldsomt til de globale klimaændringer.

Fødevarer og skovrydning – et komplekst problem med mange bagvedliggende drivkræfter

Skovrydning er et komplekst problem at løse. Landbrugsprodukter produceres og handles via komplekse, globale forsyningskæder, der involverer millioner af producenter, distributører, fabrikanter, detailhandlere og forbrugere. Disse forsyningskæder er yderligere påvirket af globaliseringsprocesser, der binder fjerne steder sammen og får forbruget i én region til at påvirke landbrugssystemet og naturen i en anden. På den vis forårsager de landbrugsprodukter vi forbruger i f.eks. Danmark en række miljømæssige og sociale udfordringer, der påvirker fjerne samfund og økosystemer, som Amazonas-regnskoven i Brasilien.

Det er i den kontekst, at min forskning tager sit udgangspunkt. Interessenter inden for den globale agro-fødevaresektor – både blandt virksomheder, forbrugere og regeringer – erkender i stigende grad at de nuværende produktions- og forbrugsmønstre forårsager skovrydning og andre miljømæssige og sociale skader i et omfang, der ikke kan forenes med bevarelsen af planetens klima og økosystemer. Den problemstilling rejser det centrale spørgsmål, min forskning centrerer omkring: hvordan kan offentlige og private aktører som regeringer og virksomheder påvirke agro-fødevaresystemets dynamikker for at reducere skovrydning og fremme bæredygtig produktion af fødevarer?

Langelænderens berømte knæk høres klarest i regnskoven.

For at svare på det er det centralt at kigge på de forsyningskæder, der understøtter det globale fødevaresystem. Coronapandemien har tydeligt illustreret, at vi er afhængige af velfungerende, globale fødevareforsyningskæder – uden dem får forbrugerne ikke mad på bordet og bønderne ingen indtægt. Desværre ved alt for mange fødevarevirksomheder i dag alt for lidt om, hvor deres varer kommer fra, hvordan de er produceret, og hvilken konsekvens det har for klimaet og miljøet.

Kommer de fra bestemte egne, især troperne, er der en risiko for, at de har bidraget til skovrydning. Siden 2000 er der hver dag blevet fældet et skovområde på størrelse med Langeland for at producere landbrugsprodukter som palmeolie og soja[1] – ca. 200 millioner hektar skov alt i alt eller knap 50 gange Danmarks areal. Udviklingen er drevet af øget efterspørgsel efter fødevarer fra forbrugere i produktionslandene og på de internationale markeder – herunder EU og Danmark. Soja bruges primært som dyrefoder (og den danske svineproduktion er årsag til Danmarks relativt store sojaimport), men en lang række tropiske afgrøder som kødkvæg, kakao, kaffe, tømmer og gummi står højt på listen over 'skovryddere'. Derfor er det er ikke bare danske svinebønder, der skal tage højde for deres bidrag til afskovningen gennem

[1] Produktion af landbrugsprodukter tegner sig for ca. 60 procent af den samlede skovrydning. Data om global skovrydning og landbrugsproduktion fra Hansen et al., 2013 og Pendrill et al., 2019.

sojaimporten – store dele af fødevaresektoren er afhængig af import af fødevarer produceret i tropiske egne, der hastigt mister naturlige skovarealer. Data fra min forskning viser, at EU's virksomheder i perioden fra 2015-2017 bidrog til rydningen af næsten 200.000 hektar skov årligt – hvilket ca. Svarer til Lolland-Falsters samlede areal (Figur 1).

Cirka en tredjedel skyldes import af palmeolie, mens soja fra især Brasilien og Paraguay står for omkring en fjerdedel af den samlede skovrydning, herunder rydning af Amazonas-regnskoven og de lidt oversete naturområder Cerrado, en tropisk savanne, og Gran Chaco, en tør tropisk skov. Derudover bidrager import af tømmer fra Sydamerika, kaffe fra Mellemamerika og kakao fra Vestafrika også til det samlede skovrydningsaftryk.

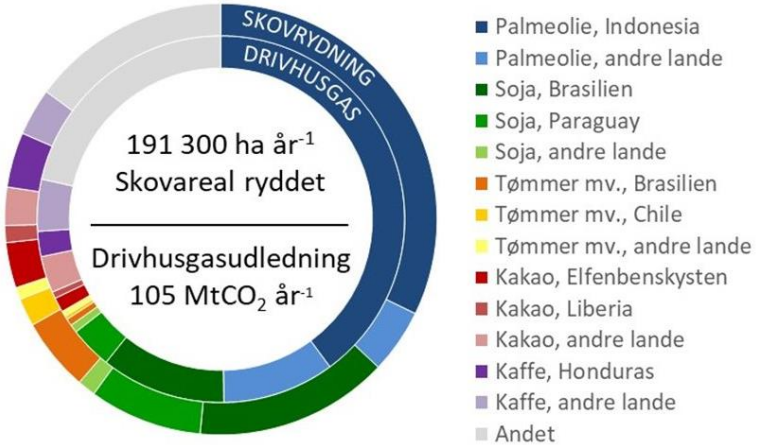

Figur 1. Skovrydning som konsekvens af EU's import af fødevarer og landbrugsprodukter. Kilde: Bager et al 2021.

Hvad kan offentlige aktører gøre?

Det internationale samfund har vedtaget adskillige aftaler og programmer, der sigter mod at reducere skovrydning – blandt andet FNs Verdensmål 15.2, der sigter til at "stoppe skovrydning, genskabe forringede skove og væsentligt øge skovrejsning og skovplantning globalt set", New York-erklæringen om skove, og artikel fem i Parisaftalen (PA) om at bevare skove. Og for nylig vedtog verdens ledere på COP26 i Glasgow en ny aftale om at stoppe global skovrydning. Desværre er ingen af disse mål, der vil blive nået, hvis den nuværende udvikling fortsætter. Men noget må offentlige aktører jo gøre for at vende tendensen.

I min forskning har jeg indsamlet og gennemgået over 1000 politikforslag til at reducere afskovning. Ved at analysere hvordan forslaget forsøger at standse problemet og hvem det forsøger at få til at ændre opførsel (forbruger, producent, importør, etc.) kan jeg opsummere de mange forslag i 85 unikke reguleringsmuligheder. Min forskningsgennemgang viser altså, at der er en lang række virkemidler, offentlige aktører, som f.eks. EU, kan tage i brug for at begrænse afskovningen.

Overordnet set er to centrale måder, hvorpå politikker kan reducere afskovning: 1) ved at beskytte eksisterende skov eller 2) ved at reducere efterspørgslen efter nyt skovareal til produktion af fødevarer. Det er svært for mange offentlige aktører at adressere den første direkte, da den skov, der fældes ligger uden for det pågældende lands grænser – f.eks. har EU ingen jurisdiktion, altså reguleringskompetence, over brasilianske skovområder. Derfor foregår beskyttelse ofte indirekte ved at yde støtte til lande med tropisk skov. Hvad angår punkt to har EU lovgivningskompetence over forbrugerne og virksomhederne i EU og kan derfor sætte ind over for disse aktører for at ændre den måde de producerer varer eller hvilke (og hvor mange) varer de køber ved f.eks. at beskatte eller subsidiere (dvs. støtte) forskellige varer.

Frivillige ordninger forslår ikke

Blandt de hyppigst foreslåede reguleringsmuligheder er mærknings- og certificeringsordninger, som mange nok kender fra f.eks. kaffe, samt bistand til producentlandene og support til såkaldte 'roundtables', der faciliterer dialog mellem landbrugssektorens forskellige parter. Fælles for disse tiltag er, at de ikke stiller obligatoriske krav til sektorens forskellige parter, men baserer sig på frivillige tiltag og informationsudbredelse. Netop certificeringer illustrerer bristerne ved at forlade sig på frivillige tiltag fra såvel virksomhederne som forbrugere: begrænset udbredelse, hvilket leder til manglende effektivitet. Selvom sådanne tiltag er sympatiske og kan være nødvendige for at skabe samlet forståelse for en nødvendig indsats, er de sjældent særligt effektive til at reducere afskovning.

Men for at opsummere: Der er nok af forslag at vælge imellem. Fra markeds- og incitamentsbaserede tiltag som beskatning af afskovning og en generel CO2-afgift (som det også diskuteres i danske medier i disse dage) til mere håndfaste reguleringsprincipper, f.eks. bæredygtigheds-standarder for hele forsyningskæden, samt den finanssektor, der muliggør skovrydningen. Så hvad skal man vælge?

Hvornår er en politik effektiv?

For at en politik effektivt kan addressere et problem skal der ske tre ting. For det første skal forslaget være 'politisk spiseligt,' dvs. det skal ikke møde væsentlig modstand fra de vigtigste interessenter (typisk industri og vælgere). For det andet skal det være praktisk muligt at implementere, hvilket blandt andet kræver, at der er den rette teknologi eller data tilstede, f.eks. at man har data om hvem der importerer hvilke varer og hvor de kommer, eller kan overvåge hvilke skove, der ryddes. Endeligt skal forslaget addressere de underliggende årsager, der fører til problemet. Dvs. at der skal være en kausal sammenhæng mellem at man opnår den ønskede ændring i adfærd blandt modtageren (f.eks. at forbrugeren køber mindre kød fordi prisen stiger) og at problemet mindskes (i dette tilfælde, at skovrydning reduceres).

I min forskning analyserede jeg hvordan hver af de 85 politikforslag klarede de tre udfordringer. Kort sagt er de ikke alle lige gode til at reducere skovrydning. Langt de fleste forslag ender sandsynligvis på den politiske losseplads; primært fordi de er politisk uspiselige. Interessant nok var der en omvendt proportionel sammenhæng mellem hvor klar den kausale sammenhæng var og hvor meget politisk modstand, der var mod forslaget – de effektfulde forslag møder stor modstand fordi de faktisk vil kræve ændringer i forbrugere eller industiers adfærd. Ydermere var der ikke række meget populære forslag, f.eks. visser typer beskatning, som er teknisk krævende, men ikke nødvendigvis ret effektive. Endelig gav analysen mig også et indblik i hvilke aktører, der var politisk enige og uenige. Ikke overraskende var NGOer og virksomheder ikke altid helt enige, men analysen viste også, at der var grobund for at finde fælles fodslag.

Sort kaffe, sort samvittighed?

Med spillerummet for offentlige aktører på plads drejede jeg i min forskning blikket mod de private virksomheder. Hvordan sikrer de bæredygtighed i deres forsyningskæder? Jeg valgte at kaste mig over kaffesektoren og indsamlede data om alt fra biodiversitet over klima til menneskerettigheder og uddannelse for 514 tilfældigt udvalgte kaffevirksomheder. Resultaterne var ikke opmuntrende! Under en tredjedel arbejdede aktivt med bæredygtighed, mens kun et fåtal – 18 virksomheder – havde iværksat omfattende bæredygtighedstiltag. Min gennemgang viste også at virksomhedens størrelse og placering i forsyningskæden påvirkede hvilke og hvor mange bæredygtigstiltag de igangsatte. Store virksomheder med meget magt over forsyningskæden designer deres egne tiltag rettet mod deres specifikke kæde – formentlig for at konsolidere deres magt – mens mindre virksomheder læner sig op af eksiterende ordninger og certificeringer. Hvis man skal hjælpe virksomheder med at blive mere grønne skal man altså forstå den kontekst de arbejder i og hvilket "pres" de udsættes for af kunder, investorer, NGO'er, mm. Nespressos spillerum er et andet end Coffee Collectives – men begge er under pres for at blive (mere) bæredygtige.

Private virksomheder lover afskovningsfrie produkter

Mens kaffevirksomheder generelt set endnu ikke tager stort hensyn til bæredygtighed er afskovning røget højt på agendaen hos mange store agro-fødevarevirksomheder. Det skyldes at NGOer – og i stigende grad også forbrugere og regeringer – har fokus på virksomhedernes rolle i problemet. Store firmaer med kendte brands, f.eks. Nestlé eller Unilever, er under voldsomt pres fra kritiske forbrugere og NGO'er som Greenpeace for at tage ansvar for den skovrydning, som deres produkter direkte eller indirekte bidrager til. Det lyder indlysende, at de bør tage ansvar, men udfordringen er at mange af de produkter der indgår i deres varer produceres og forhandles i globale forsyningskæder, hvor en vare kan skifte ejerskab måske 50 eller 100 gange førend den faktisk konsumeres og hvor produkter fra mange forskellige producenter blandes

sammen undervejs i processen. Samtidig har en virksomhed som Nestle tusinder af direkte leverandører og dermed op imod en million indirekte leverandører. Det er ikke ligefrem en simpel opgave at løse...

Det til trods har over 450 større virksomheder frivilligt lovet at de vil komme afskovningen i deres forsyningskæder til livs. Men én ting fremsætte grønne løfter, noget helt andet er at omsætte det til handling. Som den sidste del af min PhD besluttede jeg derfor at undersøge hvordan virksomhederne konkret griber problemet an. Jeg interviewede knap 30 virksomhedsledere og eksperter for at forstå deres tilgang og udfordringer og pløjede mig igennem offentligt tilgængelig data og rapporter fra virksomhederne. Ikke overraskende viste det sig mere komplekst end som så at gå fra løfte til ændret adfærd.

Virksomhederne havde for det første ikke tids nok forstået problemets omfang og kompleksitet – eller måske troet at overfladiske løsninger ville stille kritikerne tilfredse – og derfor kom mange (for) sent igang. Dernæst måtte de indse at der skulle nye teknologiske og strategiske løsninger til; fra satellit-overvågning af skovområder til sporbarhedssystemer og blockchain-teknologi. Endelig måtte de ty til ekstra hjælp både internt og eksternt. Bæredygtighedsteams blev etableret eller styrket og eksterne rådgivere iværksatte programmer i virksomhederne og deres forsyningskæder. Men alle disse ting koster penge, og mange virksomheder får ikke ekstra indtjening for den samme – nu afskovningsfrie– vare. Så udgiften hældes over på andre (mindre) aktører, f.eks. bønder, der skal leve op til flere krav, men betales den samme markedspris. Certificeringer forsøger at rette op på dette, men udgør stadig en meget begrænset del af det samlede marked.

'Due-diligence' – når virksomheder skal tage ansvar

Et overraskende resultat af forskningen var den indsigt at nogle virksomheder derfor efterspørger regulering på området og større mulighed for at samarbejde med andre virksomheder. Ved at gøre frivillige krav til lov sikrer disse virksomheder, at de af deres konkurrenter der pt springer over hvor gærdet er lavest også tvinges til at gennemgå deres forsyningskæder – og dermed får samme udgifter. Det vil også fjerne den to-delte markedsstruktur, som både min og anden forskning påpeger – at de afskovningsfrie produkter kanaliseres til bæredygtige virksomheder, primært i Europa, mens resten ender på "lækagemarkedet" og afsættes til f.eks. Kina. Her er NGO- og forbrugerfokusset langt mindre, så virksomhederne er ikke under samme pres for at levere bæredygtige produkter.

Der er altså behov for at få de virksomheder, der ikke frivilligt addresserer afskovning til at ændre praksis. Blandt de politikforslag jeg gennemgik tidligere, og som var både virksomme og politisk mulige, var et såkaldt due diligence-ansvar. Som det kendes fra juridisk praksis er due diligence en systematisk gennemgang og undersøgelse, i dette tilfælde af virksomheders forsyningskæde, og hviler på tre grundlæggende principper: informations-indsamling, risikovurdering og afhjælpende foranstaltninger. Et due diligence-krav vil pålægge firmaer at kontrollere, hvor de fødevarer og landbrugsprodukter, de importerer, kommer fra og sikre, at de er produceret og forarbejdet på en ansvarlig måde og ikke leder til skovrydning. Dermed får virksomhederne et ansvar for at arbejde med deres forsyningskæder for at sikre, at deres produkter ikke bidrager til skovrydning.

Et sådant forslag er faktisk på tegnebrættet i EU og støttes af mange virksomheder. Blandt andet fordi virksomheder, der allerede har lovet at blive afskovningsfrie vil blive stillet mere ligeværdigt i konkurrencen med deres knap så bæredygtige konkurrenter. Man kan derfor håbe, at 2020'erne bliver årtiet, hvor vi (endelig!) vender kurven i forhold til at stoppe ødelæggelserne af planetens skovområder. Det vil kræve hårdt arbejde og politiske slåskampe. Med min forskning har vi nu et bedre overblik over den politiske værktøjskasse og virksomhedernes udfordringer. Nu er det op til de involverede private og offentlige aktører at føre ændringerne ud i livet. Mindre kædesav, mere klimabeskyttelse – og stadig lidt kød.

Simon Bager (simonbager@gmail.com). PhD, UCLouvain, Belgien & Københavns Universitet, Danmark